

PARLAMENTINĖS VALSTYBĖS INFORMACIJOS POLITIKOS PROBLEMA – „PROJEKTŲ VISUOMENĖS“ LINK

DOC. DR. ANDRIUS VAIŠNYS

Vilniaus universiteto Komunikacijos fakultetas
Vilnius University Faculty of Communication
Saulėtekio al. 9, LT-10222 Vilnius
El. paštas andrius.vaisnys@kf.vu.lt

Santrauka

Šia publikacija autorius siekia išnagrinėti Lietuvos informacijos politikos raidą nacionalinės įstatymų leidybos kontekste. Prabėgus dviem dešimtmečiams galime įsitikinti – viena vertus, žodžio ir spaudos laisvė (jos raiškomis), kita vertus – permaininga Lietuvos partijų veikla ir politikos nenuoseklumu bei gožiančia Lietuvos informacijos erdvė Rusijos žiniasklaida. Be to, tampa aktualus klausimas: ar įstatymų leidėjas turi pakankamai būdų ir formų pasisakyti dabartinėje Lietuvoje? Autorius pastebi, kad daug metų Vyriausybė informacijos politiką supranta ne tiek kaip analizę ir sistemą, bet kaip trumpalaikių įvaidžio projektų kūrimą bendrame „projektų visuomenės“ kontekste. Ar Lietuvos piliečiui svarbu gauti laiku informaciją apie galimą banko griūtį arba būtiną vaistų trūkumą? O gal šios ir panašios grėsmės – kaip naujienu temos paliekamos tiesiog žiniasklaidos pasirinkimui. Straipsnyje apžvelgiama informacijos politiką reglamentuojančių aktų raida, todėl šios tematikos aspektai, susiję su piliečio saugumo jausena ir viešąja

etika, yra tik paminėti. Iškeliamą problema – koks yra ir bus įstatymų leidėjo vaidmuo informacijos politikos atžvilgiu.

Reikšminiai žodžiai: informacijos politika; parlamentinė kontrolė; projektas; saugumas; valstybė; Vyriausybė; žiniasklaida.

Parlamentas, kaip politikos dalyvis, formuojantis politinę sąmonę, skleidžia įvairaus turinio informaciją; kai ši sklaida yra tinkamai organizuota, informacija padeda tenkinti atitinkamų visuomenės grupių ir valstybės interesus.

Vien visuomenės nuomonės formavimas, pagrįstas siekiu pateikti žinių apie valstybės valdymo aktualijas ir subrandinti valstybės reikalus bei interesus išmanančią visuomenę, suteikia politikos dalyviui (parlamentui, ministrui, prezidentui) pamato ieškoti tam tinkamų būdų ir priemonių. Šiuo atžvilgiu nusibrėžiant tikslus ir uždavinius, tektų ne tik formaliai įvertinti parlamento vaidmenis, bet ir politinės daugumos nuostatas atitinkamose politikos šakose. Atsakius į klausimus, kokia yra teisinė bazė, informavimo tvarkos, sistemos ir jų apsauga, yra galima ne tik perprasti, bet ir tobulinti valstybės informacijos politiką. Tačiau, net ir suprasdami, jog informacijos politika, kaip politikos komunikacijos sritis, atskleidžia visuomenės informavimo teises ir laisves, valstybės informacijos išteklių plėtrą ir apsaugą užtikrinant vidaus ir užsienio politikos principų įgyvendinimą, pirmiausia turime matyti ne teorinį jos apibrėžimą, bet praktinį vaidmenį (arba, jei tinka – kaip apibrėžimas suprantamas tikrovėje).

Pirmiausia pažvelkime, kada, kokiomis aplinkybėmis buvo kuriamos valstybės informacijos struktūros, kitaip tariant, kaip klojami pamatai.

1990–1992 metais Lietuvos parlamentas tapo politinių įvykių centru ir buvo pagrindinis politikos žinių šaltinis. Tai iš esmės keitė ir Sąjūdžio, kaip Atgimimo organizacijos, vedusios į rinkimus, vai-

dmenį, jo informacijos struktūrą (Sąjūdžio informacijos agentūros, periodinių leidinių) įtaką. Rinkėjų valią atspindintys daugelis politinių sprendimų, lėmė ir ekonomikos santykių keitimą, buvo priimami Aukščiausiojoje Taryboje – Atkuriamajame Seime. Tuo valstybingumo (at)kūrimo etapu skleidėsi parlamentarizmo – demokratinės Lietuvos pamato – samprata. Dabar tai svarbu pabrėžti ir kaip parlamentarizmo idėjos sklaidą visuomenėje, kurios tik labai nežymi dalis turėjusi gyvenimo tikroje parlamentinėje valstybėje patirties¹. Informacijos laisvė ir parlamentarizmas pasirodė besą susiję dalykai.

Informacijos laisvės kontekste tuo pačiu laikotarpiu Lietuvos visuomenei teko išbandymas atlaikyti Sovietų Socialistinių Respublikų Sąjungos (SSRS) vykdytą informacinį karą prieš Lietuvos Respubliką (kuris reiškė ir siekį diskredituoti mūsų nacionalinį parlamentą – tautos valios reiškėją), o šio karo kontekste žiniasklaida turėjo nustatyti temų, šaltinių ir auditorijų prioritetus, norėdama dalyvauti kaip aktyvus, įtaigus politikos komunikacijos veiksnys. Be to, permainos, vykusios Baltijos šalyse, buvo įdomios pasaulio auditorijoms, nes Lietuvos parlamento sprendimas atkurti Lietuvos valstybę turėjo suardyti SSRS – uždara pasaulio tautų imperiją, kurios vadovybė buvo oficialiai paskelbusi „viešumo“ politiką, tačiau ilgai nepripažino istorinio teisingumo, tiesos apie SSRS įvykdytus nusikaltimus prieš įvairias tautas ir tautines bendrijas. Išankstinė „nepripažinimo“ nuostata, atsiskleidusi Sovietų Sąjungos politikoje 1989 metais, reiškiant kritišką požiūrį į suverenitetą, virto atvira nepripažinimo politika po to, kai Lietuvos parlamentas 1990 m. kovo 11 d. priėmė Nepriklausomybės Atkūrimo Aktą². Ir ši politika pasižymėjo agresyvia informacijos kampanija, tiksliau – informaciniu karu pasitelkiant visuomenės informavimo priemones (ypač vadinamąjį SSRS „Centrinės televizijos“

¹ Be to, turint minty 1920–1926 metų Lietuvą, tokia „patirtis“ veikiau sąlyginė.

² Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos aktas „Dėl Lietuvos Nepriklausomos valstybės atstatymo“. Nr. I-12, 1991 m. kovo 11 d.

kanalą ir naujienų agentūros TASS pranešimus) prieš Lietuvą ir jos politinę vadovybę³.

1991 m. birželio 6 d. uždarame parlamento posėdyje Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkas Vytautas Landsbergis, primindamas, kad parlamentas buvo pavedęs „Laikinajai gynybos vadovybei vadovauti fizinės (karinės), taip pat politinės, informacinės ir kitos gynybos veiksams, kol TSRS užpuolimas ir karas prieš Lietuvą nebus nutrauktas“, svarbios reikšmės skyrė informacijos politikai. Buvo pateiktas situacijos vertinimas, iš kurio ir dabar, atsižvelgiant į to laikotarpio nuoseklių istorijos tyrimų trūkumą, aktualu pateikti šią pastabą: „<...> Žinoma, mes nepaskelbėme jokio karo, mes tiktai

³ „Tarybų Sąjungos telegramų agentūra TASS, ja pasikliaujanti centrinė televizija, radijas ir dalis laikraščių siekia žūbtūt įrodyti, kad Lietuvos Respublikos konstituciniai valdžios organai neva ima nebekontroliuoti padėties, kad tik minėtas anonimams „nacionalinio gelbėjimo komitetas“ yra padėties „šeimininkas“ ir yra remiamas Lietuvos žmonių daugumos. Šiems tikslams pasiekti griebiamasi Šmeižtų ir dezinformacijos. <...> Dezinformacijos viršūnė – melas, kuris paskleistas apie Lietuvos Respublikos radijo ir televizijos patalpų, televizijos bokšto ir radijo užgrobimą, pradedant nuo to užgrobimo preteksto. Iš pat pradžių buvo stengiamasi nutylėti, kad šiuos du (o ne vieną, kaip teigia TASS‘as, centrinė televizija ir radijas bei kai kurie spaudos leidiniai) objektus, beje, esančius skirtinguose miesto rajonuose, saugojo tūkstančiai beginklių žmonių. Sausio 13 d. TASS‘as kad į tragiškai žuvusiųjų ir sunkiai sužeistų žmonių skaičių esą įskaitomi „žmonės, nieko bendra neturintys su tragiškais įvykiais“, kad žuvę tik du žmonės ir „didžioji žmonių dalis nukentėjo dėl spūsties pasigirdus prie Televizijos centro pastato atvykusių sunkiųjų tankų sūviams“. Oficiali Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerijos informacija liudija, kad devyni beginkliai žmonės yra nušauti, vienas žuvo nuo sprogimo ir viena dvidešimt ketverių metų mergina sutraiškyta tanko. Medicininė ekspertizė parodė, kad kariškis žuvo atakos metu nuo automato kulkos į nugarą. Tarybų Sąjungos informacijos priemonės tendencingai sumažimo aukų skaičių. Visiškai nutylima, kad kariškiai sužeidė 164 civilius asmenis, 26 iš jų būklė yra labai sunki. Taip pat nutylima, kad karinė vadovybė iki šio momento slepia informaciją apie tikslų dingusiųjų be žinios žmonių skaičių. Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba pareiškia, kad TASS‘as, kitos tiesą iškraipiančios TSRS informacijos priemonės, sąmoningai skleidamos dezinformaciją, tapo nusikalstamų jėgų niekšybės įrankiu“. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos pareiškimas „Dėl Tarybų Sąjungos masinės informacijos priemonių dezinformacijos apie padėtį Lietuvoje“, 1991 m. sausio 14 d. posėdžio stenograma.

konstatavome veiksmų prieš Lietuvą pobūdį. Iš tikrųjų *paskelbėme gynybos būvį*⁴. Taigi ir informacinio karo prieš Lietuvą kontekste parlamento vadovas informacijos problemai taip pat suteikė *gynybinį aspektą*: „Kaip labai svarbus gynybos būdas buvo iš karto traktuojama ir įsisavinama, arba naudojama, politinė informacinė gynyba. Ir iki šiol ji problemiška. Politinėje kovoje informacija yra labai svarbi. Ir teisinga informacija, ir politiškai tiksli interpretacija, pateikimas tos informacijos. Šitokioje padėtyje, kokioje esame, gynybinėje padėtyje, ta politinė informacinė gynyba turi savo tikslą. Jos tikslas turėtų būti labai aiškus – tai piliečių konsolidacija, todėl, žinoma, ir kova su dezinformacija.“ Reikia pabrėžti, kad SSRS gyventojui parlamentarizmas jo prigimtinė esmė ir parlamentaro galios nebuvo pažįstami iš *patyrimo* reiškiniai. Lietuvai paskelbus Nepriklausomybę, naujai išrinkto Sovietų Sąjungos parlamento, posėdžiavusio Maskvoje, elgsena Lietuvos politinių sprendimų atžvilgiu buvo taip pat vienakryptė, priklausoma nuo SSRS vadovybės formuojamos nuomonės vykdant totalitarizmui būdingą informacijos politiką. Tad Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkui konstatavus „kovos su dezinformacija“ poreikį, logiška būtų buvę tikėtis atitinkamų informacijos sklaidos tarnybų sukūrimo. Galimą jų veiklos priežastį ir tikslą randame toje pat kalboje: „Būtų reikalinga ir kova su valstybės diskreditavimu, pačios valstybės, jos institucijų, jos įstatymų, jos pareigūnų galų gale. Nes tai yra irgi kovos priemonė prieš tą valstybę. Diskreditacija arba populistinė, arba atvirai šmeižikiška. Taigi šito mūsų gynyba nėra įsisavinusi, kovos su diskreditacija. Viena kita byla prieš diskreditaciją buvo reikšminga kaip pavyzdys, bet su kokiais nors gandais kovoti, tai čia mes nesame išradę jokių specialių būdų ir jokios sistemos nėra. *Informacija, kad ir informacija apie įstatymus, reformas, jų tikslą irgi nėra pakankama*, nors tai turėtų tarnauti piliečių konsolidacijai. Kai stokojama tos informacijos, o skleidžiama dezinformacija arba dis-

⁴ 1991 m. birželio 6 d. Aukščiausiosios Tarybos posėdis (uždaras), stenograma.

kredituojantys aiškinimai, tai griaua pilietinę konsolidaciją.⁵

Informacinė gynyba reiškė ir pasaulio visuomenių informavimą apie Lietuvos įvykius, esminių įvykių laikotarpiams – ir keitimąsi žiniomis. Antai 1991 m. sausio 13–14 dienomis suderintame 4 šalių parlamentų vadovų – Rusijos Sovietų Federacinės Socialistinės Respublikos (RSFSR) Aukščiausiosios Tarybos, Estijos Aukščiausiosios Tarybos, Latvijos Aukščiausiosios Tarybos ir Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos pirmininkų – atitinkamai Boriso Jelcino, Arnoldo Ruutelio, Anatolijaus Gorbunovo ir V. Landsbergio – „Protokole dėl kolektyvinės gynybos priemonių“ teigiama: „Protokolo dalyviai skubos tvarka sukuria tarpusavio informavimo sistemą ir per 48 valandas apsiukeičia šalių vyriausybių laikinaisiais įgaliotais atstovais, jeigu jos dar neturi atitinkamų atstovybių.“⁶ Tai yra ekstremalių – SSRS informacinio karo prieš Lietuvą ir kitas Baltijos šalis – aplinkybių dokumentas, čia svarbus paminėti ne tik kaip bendradarbiavimo liudijimas, bet kaip bendradarbiavimo ženklas viešųjų ryšių aspektu, parodytas ir minėtų keturių, ir kitų šalių vadovams, gyventojams.

Taigi 1990–1992 metai parodo *gynybinę* informacijos politikos funkciją. Ją paliudija dalies žiniasklaidos priemonių veikla, organizuota greta parlamento arba parlamente ypatingomis – SSRS informacinio karo prieš Lietuvą – aplinkybėmis.

1991 m. sausio 16 d. Aukščiausiojoje Taryboje buvo sumontuotas televizijos siųstuvai ir pradėjo veikti Lietuvos televizija. Ten pat dirbo ir Lietuvos radijas. Šios priemonės Nepriklausomybės citadelėje veikė ekstremalioomis aplinkybėmis, tačiau, kita vertus, profesionaliai galėjo pateikti daug žinių iš parlamento gyvenimo, apie jo priimamus sprendimus. Tiesa, sausio pabaigoje Aukščiausioji Taryba priėmė nutarimą, sudarydama trijų parlamentarų grupę „Lietuvos radijo

⁵ Ten pat.

⁶ Протокол о мерах коллективной защиты. Dokumentas iš šaltinio: Landsbergis, V. *Kaltė ir atpirkimas/apie sausio 13-ąją*. Vilnius, Briedis: 2012, p. 84–85.

Valstybės studijos darbui koordinuoti⁷, kurios tikslas lieka formaliai neaiškus, juolab kad balandžio mėn. buvo priimtas kitas parlamento vadovybės nutarimas dėl valstybinės radijo studijos darbo parlamente. Nauju dokumentu⁸ parlamento vadovybė siūlo valstybiniam Lietuvos radijui „suteikti Valstybės studijai atskiros redakcijos statusą ir patvirtinti vyriausiojo redaktoriaus bei atsakingojo sekretoriaus pareigybės; paskirti 4 darbuotojus laidoms lietuvių kalba ir 2 – laidoms rusų kalba rengti“ (įvardijami darbuotojai, kurie esą galėtų dirbti minėtoje studijoje – Nina Mackevič, Janina Metelicaite⁹, Virginijus Mičiulis, Algirdas Ūsas, Vitas Ūsas, Liubovė Čiornaja, kurie ir dirbo Lietuvos radijuje). Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkas radijo studijos veiklą išskirtinėmis politinėmis aplinkybėmis yra apibūdinęs šitaip: „<...> radijo studija, esanti parlamento rūmuose <...>, buvo gana ilgą laiką vos ne vienintelis informacijos šaltinis, kuris ėjo į Lietuvą ir turėjo didelę reikšmę, kur galų gale, vykstant posėdžiams, vykstant vakariniams ir naktiniams posėdžiams, gaunant įvairią tokią informaciją apie grėsmingą padėtį, apie puldinėjimus, apie patrulius, žmonių sužeidimus, mušimus, grobimus ir t. t., buvo galima perspėti, instrukuoti, visą parą galėjo veikti šitas ryšys, šitas šaltinis.“¹⁰ Galime suvokti, kad *informacinė gynyba* buvo spontaniška; tai natūrali taikiai nusiteikusias visuomenės ir jos lyderių būsena.

Tačiau apskritai visuomenės informavimo priemonių lygiu buvo sukurta perspektyvinė problema, nes 1990–1992 metų laikotarpiu informacijos politikai reikalingi įrankiai buvo sutapatinti su turimais valstybės ištekliais ir galiomis, taigi prilyginti tiesiog valstybės

⁷ Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo nutarimas „Dėl Lietuvos radijo valstybės studijos darbo koordinavimo“. Nr. I-1008, 1991 m. sausio 30 d.

⁸ Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo nutarimas „Dėl Lietuvos radijo valstybės studijos darbo“. Nr. I-1215, 1991 m. balandžio 10 d.

⁹ Janina Mateikienė iki šiol dirba kaip vienintelė parlamento įvykių žurnalistė.

¹⁰ Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo nutarimas „Dėl Lietuvos radijo valstybės studijos darbo“. Nr. I-1215, 1991 m. balandžio 10 d.

priemonėms¹¹. Tad parlamente priimti sprendimai dėl valstybinių visuomenės informavimo priemonių statuso nesaistė tų žiniasklaidos leidinių ar kanalų su parlamentarizmo idėja ir parlamentui perspektyvoje buvo lemta prarasti tokius leidinius.

Pirmiausia Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas, nutaręs pertvarkyti „Valstybės žinių“ laikraštį, vietoje šio savaitraščio įkūrė dienraštį, atgaivindamas „Lietuvos aidą“ pavadinimą¹². Žinant ženklų svarbą komunikacijos teorijose ir praktikose, verta susimąstyti, kodėl parlamento vadovybė, ieškodama informacijos tradicijų Lietuvos istorijoje, pasirinko priminti visuomenei neparlamentinio ir nedemokratinio Lietuvos laikotarpio dienraštį¹³. Viena vertus, toks pasirinkimas tarsi netinka vienai ryškiai mūsų parlamentarizmo paralelei. Pagrįstai 1990–1992 metų Aukščiausioji Taryba – Atkuriamasis Seimas lyginamas su 1920–1922 metų Steigiamuoju Seimu, nes istori-

¹¹ Verta priminti, kad 1991 m. Aukščiausioji Taryba priėmė Įstatymą „Dėl LKP (SSKP) turto paėmimo“ („LKP (SSKP), nelegaliai veikiančios Lietuvos Respublikos teritorijoje, valdomas turtas neatlygintinai paimamas Lietuvos Respublikos nuosavybėn“. *Valstybės žinios*. 1991, rugsėjo 10, Nr. 25-662) ir Nutarimą „Dėl LKP (SSKP) ir buvusių komunistinių organizacijų turto paėmimo“ („2. Pavesti Lietuvos Respublikos Vyriausybei perimti LKP (SSKP), LKP, taip pat komjaunimo turtą. Pripažinti negaliojančiais nuo jų sudarymo momento visus sandorius, pagal kuriuos TSKP (LKP), LKP, taip pat komjaunimo turtas buvo perduotas uždarosioms akcinėms bendrovėms, juridiniams arba fiziniams asmenims“. *Valstybės žinios*. 1991, lapkričio 30, Nr. 33-898). Nors šie teisės aktai suredaguoti prieštaragai (nutarime skelbiama: „5. Šis įstatymas įsigalioja nuo jo priėmimo dienos“) ir nutarimu (žemesnio lygio aktu) naikinamas paminėtas įstatymas („4. Pripažinti netekusiais galios: 1) 1991 m. rugpjūčio 22 d. Lietuvos Respublikos įstatymą „Dėl LKP (SSKP) turto paėmimo“), šie sprendimai turėjo įtakos perimant komunistines žiniasklaidos priemones. Kalbame tik apie tas, kurias tiesiogiai pertvarkė Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas.

¹² 1917–1918 m. Lietuvos Tarybos laikraštis, turėjęs „valstybės dienraščio“ paantraštę, kuri įprasmino valstybės kūrimo idėją (redaktorai Antanas Smetona, Petras Klimas, Juozas Tumas); 1928–1940 m. – tautininkų vyriausybės oficiozas („Tautinės minties dienraštis“).

¹³ 1919 m., rengiantis Steigiamojai Seimo rinkimams, buvo pradėtas leisti Vyriausybės dienraštis „Lietuva“, ėjo visą parlamentinį laikotarpį, taip pat ir po perversmo – iki 1928 m.

joje akivaizdžiai panašios rinkimų ir darbo aplinkybės, parlamentų tikslai, uždaviniai ir vaidmuo, įgyvendinti sprendimai¹⁴. Kita vertus, informacijos politikos aspektu yra ryškių skirtumų, kuriuos nulėmė požiūris į *demokratinio* valstybingumo tradiciją. Aukščiausioji Taryba – Atkuriamasis Seimas, paskelbdamas valstybės atkūrimą 1990 m. kovo 11 d., „dairėsi“ ir į 1938-ųjų – autoritarinio režimo – Konstituciją ir parodė, kaip supranta galimybę pabrėžti valstybingumo tęstinumą¹⁵. Ne tik 1922-aisiais Lietuvos Steigiamajame Seime priimtos pirmosios Konstitucijos vaidmuo valstybės istorijoje liko neįvertintas, nors 1949-aisiais būtent šios Konstitucijos viziją įžvelgė Lietuvos Laisvės Kovų Sąjūdis, bet ryšys su autoritarinio laikotarpio dvasia pabrėžtas ir ryškiu nedemokratinu ženklu. Tad „Lietuvos aidą“ gaivinimas irgi, matyt, neatsitiktinis.

Greta įkurto minėto dienraščio Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas disponavo dar dviem iš sovietinės sistemos paveldėtais leidiniais ir tiesiog pakeitė dviejų buvusių komunistinių-valstybi-

¹⁴ „<...> 1990–1992 m. Atkuriamasis Seimas, ne mažiau negu Steigiamasis, buvo kovojantis parlamentas, vadovavęs ir tarpvalstybinėms deryboms dėl atkurtos Nepriklausomybės pripažinimo bei santykių su kaimynais suregulavimui. Deputatai jautėsi esą fronte čia pat, jie ėjo į priešiką, sukurstytą minią, stėjo į savanorius, buvo apšaudomi pasienyje. Deputatai atribojo Lietuvą nuo sovietijos per žmogaus teises ir nuosavybės teisę, pradėjo žemės reformą su nuosavybės restitucija, iš naujo kūrė Lietuvos kariuomenę – nepaveldėję, kaip Steigiamasis Seimas, nei Valstybės Tarybos, nei Valstybės Prezidento, nei Kariuomenės vado. Daug dalykų, sąlygų, aplinkybių buvo kitokios, negu tada, po Pirmojo pasaulinio karo, kuomet Steigiamąjį Seimą išsyk sveikino Anglų valstybės atstovai, linkėdami „laisvo ir laimingo Jūsų Valstybės gyvenimo“ (mums to dar reikėjo palaukti), tada Steigiamąjį Seimą sveikino ir Lietuvos Taikos delegacija Maskvoje, Lietuvos tankų kursų Rygoje karininkai ir kareiviai, latvių ir estų parlamentai ir atstovai, Gudų kariuomenė Lietuvoj. Bet buvo daugybė ir panašumų, iš kurių bene svarbiausias – keista lietuviška prieštarybė: aršiai politiškai varžantis tarpusavy, drauge veržtis nesulaikomai į laisvę, į savo valstybę.“ Iš Seimo Pirmininko Vytauto Landsbergio kalbos 2000 m. gegužės 15 d. iškilmingame posėdyje, skirtame Steigiamojo Seimo 80 metinėms paminėti.

¹⁵ Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl 1938 metų gegužės 12 dienos Lietuvos Konstitucijos galiojimo atstatymo“. Nr. I-13, 1990 m. kovo 11 d.

nių dienraščių rusų ir lenkų kalba pavadinimus: „Sovietskaja Litva“ virto „Echo Litvy“¹⁶, o „Czerwony sztandar“¹⁷ – „Kurier Wileński“¹⁸. Taigi trys valstybiniai laikraščiai, kurie, deja, parlamento vadovybės nutarimu netrukus įpareigojami skelbti įstatymus¹⁹ ir net įstatymų projektus. Šis nutarimas juolab keistas, pastebint, jog mėnesį anksčiau buvo priimtas nutarimas „Dėl „Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinių“ leidimo“ – šiame laikraštyje buvo skelbiami parlamento priimami teisės aktai. Žurnalistikos aspektu įvertinant suprantama, jog nutarimas, įpareigojantis periodinę žiniasklaidą publikuoti parlamento priimtus įstatymus, yra klaidingas: teisės aktai pagal jų imtį netrunka užgožti naujienų pateikimą. Rinkoje ši klaida turėjo reikšmės kitų žiniasklaidos priemonių populiarumui, kurios gali rinktis naujienų prioritetus – tarp jų ir įvykius parlamente, iš parlamento. Skaitytojas tikriausiai supranta, jog Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas praleido progą įkurti ir leisti *parlamentinio (politinio) gyvenimo* dienraštį („Lietuvos aidas“ uždaviniai, praėjus metams nuo įsteigimo, buvo apibrėžti šitaip: „<...> rinkti ir platinti informaciją apie Lietuvą ir pasaulį, padėti formuoti demokratišką ir humanišką visuomenę, skatinti visuomenės ir valstybės pažangą“²⁰). Nes įstatuose įrašytas principas, kad laikraštis „atspindi visų Aukščiausiosios Tarybos frakcijų veiklą“²¹ iš tikrųjų prilygsta kitoms panašioms sąlygoms, kaip

¹⁶ „Эхо Литвы“ (iš rus. k. *Lietuvos aidas*).

¹⁷ *Raudonoji vėliava* (iš lenk. k.).

¹⁸ *Vilniaus kurjeris* (iš lenk. k.).

¹⁹ „Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas, siekdamas operatyviai supažindinti visuomenę su priimtais įstatymais, nutaria: 1. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos įstatymus skelbti „Lietuvos aidas“, „Echo Litvy“ ir „Kurier Wileński“ laikraščiuose <...>“. Nutarimas Nr. I-597, 1990 m. rugsėjo 24 d.

²⁰ Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo nutarimas „Dėl „Lietuvos aidas“ įstatų patvirtinimo“. Nr. I-1173, 1991 m. kovo 27 d. *Laikraščiui leisti buvo skirta per 400 000 rublių*.

²¹ Ten pat.

antai: „Nemokamai skelbia Respublikos aukščiausiųjų valstybinės valdžios ir valdymo organų priimtus dokumentus ir kitus oficialius pranešimus. Taip pat laikraštyje nemokamai skelbiami teismų sprendimai bei valstybinio arbitražo nutarimai, kurie turi būti paskelbti.“²² Reikėtų pabrėžti, kad taip galima formuluoti tik neišmanant žiniasklaidos funkcijų, jos vaidmens ir visuomenės intereso; pavyzdžiui, 1928–1940 metais Lietuvos politinė valdžia *tautinės minties* dienraščiui „Lietuvos aidas“, kuris nuo 1935 m. tapo stambiausiu leidiniu nacionalinėje dienraščių rinkoje, pareigų spausdinti jos oficialius sprendimus nepiršo, nes taip būtų buvusi nubraukta pirminė – žurnalistinių naujienų – funkcija.

Tenka pasakyti, kad tokie sprendimai užtvėrė galimybę pateikti parlamento naujienas, įskaitant žinias apie priimamą arba numatytą priimti teisės aktų esmę patraukliomis publicistinėmis formomis – profesionaliais reportažais, interviu, korespondencijomis, ataskaitomis, straipsniais ir žinutėmis. Taigi parlamentas prarado laikraštį vos tik vadovybė suformulavo uždavinius, nors jie tikriausiai tiko ir paskirtam vyriausiajam redaktoriui, ir atitinkamos sudėties redakcinei kolegijai²³. Juolab kad jau netrukus – 1992 m. Vyriausybės nutarimu vadinamasis „valstybės laikraštis“ buvo leistas

²²Ten pat.

²³„Patvirtinti tokią „Lietuvos aido“ laikraščio redakcinę kolegiją: Saulius STOMA (vyriausiasis redaktorius), Juozas GLINSKIS (vyriausiojo redaktoriaus pavaduotojas), Virgilijus ČEPAITIS, Bronislovas Romualdas OZOLAS, Nijolė OŽELYTĖ-VAITIEKŪNIENĖ, Romas GUDAITIS, Antanas KAROBLIS, Valdemaras KATKUS, Juozas KUZMICKAS, Darius KUOLYS, Stanislovas Gediminas ILGŪNAS, Algirdas Vaclovas PATAČKAS, Kazimieras SAJA, Aloyzas SAKALAS, Saulius ŠALTENIS. <...> Patvirtinti „Lietuvos aido“ laikraščio mėnesinį darbo užmokesčio fondą – 25 tūkstančius rublių. Patvirtinti „Lietuvos aido“ vyriausiojo redaktoriaus mėnesinį atlyginimą – 500 rublių ir 100 rublių priedą“. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo nutarimas „Dėl „Lietuvos aido“ laikraščio redakcinės kolegijos ir darbo užmokesčio fondo patvirtinimo“. Nr. I-203, 1990 m. gegužės 9 d.

parduoti²⁴ (šis aspektas teisės kūrimo ir taikymo požiūriu keistas, kai viena valdžios institucija steigia, o kita leidžia privatizuoti).

Nuo 1993 m. gegužės mėn. aukščiau minėtas periodinis teisės aktų rinkinio pavadinimas „Lietuvos Respublikos Seimo ir Vyriausybės žinios“ buvo paverstas „Valstybės žiniomis“. Tokio pat pavadinimo leidyklą formaliai būtų galima įvardyti kaip svarbų parlamento informacijos veiksnį. Tačiau leidyklos strategiją veikiau lėmė užtikrintai gaunamas pelnas iš teisės aktų leidinio ir jo prenumeratos, nes jų įsigaliojimas buvo tiesiogiai susietas su publikavimu „Valstybės žinių“ oficialiame leidinyje, todėl daugelis institucijų, įstaigų, įmonių buvo suinteresuotos jį prenumeruoti. Kitų su parlamento misija ir idėja susietų planų ši leidykla neturėjo ir nebuvo skatinama tai daryti; skaitmeninio amžiaus pradžioje situacija išlieka tokia pati.

Vėliau įstatymo leidėjo sprendimai taip pat yra nenuoseklūs, kai, viena vertus, atsisakoma vadinamosios *valstybinės žiniasklaidos*, tačiau jau juntamas poreikis paskleisti informaciją ne tik apie priimtus teisės aktus (įstatymų leidybą), bet ir apskritai – apie tai, kaip veikia parlamentas (apie įstatymų kūrybos procesą, t. y. apie parlamentinį gyvenimą).

1995 m. VI Seimo valdyba priėmė sprendimą pradėti leisti „Seimo kronikos“ biuletenį („Lietuvos Respublikos Seimo valdyba, norėdama plačiau ir geriau informuoti Lietuvos visuomenę apie Seimo

²⁴ „2. Padalyti „Lietuvos aidą“ balanse esantį turtą (be nuosavybės teisės į pastatą) į paprastasias vardines 100 rublių nominalios vertės akcijas. 3. Suteikti teisę „Lietuvos aidą“ nuolatiniams darbuotojams lygiomis dalimis iki 1992 m. liepos 1 d. įsigyti dienraščio akcijas, sumokant už kiekvieną 100 rublių vertės akciją po 50 rublių (lėšos pervedamos į Nepriklausomos spaudos rėmimo fondą). 4. Leisti „Lietuvos aidą“ redakcijos darbuotojams, privatizuojant pastatą Vilniuje, Maironio g. 1, Lietuvos Respublikos valstybinio turto pirminio privatizavimo įstatymo nustatyta tvarka įsigyti 30 procentų pastato vertės akcijų pagal Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1992 m. gegužės 5 d. nutarimą Nr. 322 „Dėl darbuotojų pirmenybės įsigyti privatizuojamų įmonių akcijų įgyvendinimo tvarkos“. Vyriausybės nutarimas Nr. 415, 1992 m. birželio 2 d., patikslintas dėl patalpų perdavimo ir akcijų pardavimo – Nr. 482, 1992 m. birželio 23 d.

veiklą, nutaria...“²⁵), patvirtindama leidinio struktūrą, ir pavedė ši leidinį rengti Seimo kanceliarijai (buv. Spaudos ir viešųjų ryšių skyriui), o leidybą – „Valstybės žinių“ leidyklai. Galime iš karto atsiversti 1996 metais priimto Visuomenės informavimo įstatymo V skyrių: „6. Valstybė (išskyrus mokslo ir mokymo įstaigas), savivaldybės, bankai negali būti viešosios informacijos rengėjo savininkais, jeigu įstatymų nenustatyta kitaip. Valstybė (išskyrus mokslo ir mokymo įstaigas), savivaldybės, bankai negali turėti viešosios informacijos rengėjų akcijų.“²⁶ Žinoma, galime diskutuoti dėl „valstybės“ vaidmens parlamento atžvilgiu ir dėl parlamento, kaip visuomenės atstovo, institucinių teisių skleisti informaciją, tačiau ši įstatymo nuostata, draudžianti atitinkamą rengėjo savininkystę, verčia klausiti apskritai apie parlamentinės valdžios galimybę pasisakyti žiniasklaidos sistemoje. Kokia turi būti sistema, kad įstatymų leidėjas pasiektų savo rinkėją? Bus irgi naudinga vėliau aptarti šią politikos komunikacijos problemą ir partijų veiklos *ribojimo* aspektu. Tuo tarpu toliau priminsime, jog įpareigojimas informuoti visuomenę apie Seimo posėdžius „Seimo kronikoje“ buvo įrašytas ir jau paminėtame Lietuvos Respublikos įstatyme – Seimo statute²⁷. Tai jau yra įstatymas, tad Visuomenės informavimo įstatyme belieka perskaityti dar kartą: „<...> jeigu įstatymų nenustatyta kitaip“. Vadinas, nustatyta?

Taigi 1997 m. VII Seimo valdyba nutarė „pertvarkyti „Seimo kronikos“ leidybą“²⁸, kad atspindėtų svarbiausius parlamento įvykius ir net pavedė „Seimo kancleriui patvirtinti „Seimo kronikos“ platinimo

²⁵Lietuvos Respublikos Seimo valdybos nutarimas Nr. 905, 1995 m. rugsėjo 11 d.

²⁶Visuomenės informavimo įstatymas. Nr. I-1418, 1996 m. liepos 2 d.

²⁷Seimo statutas, str. 139-1. Nr. I-1133, 1995 m. gruodžio 19 d. *Žin.* 1996, Nr. 6-138 (1996 m. sausio 19 d.).

²⁸Lietuvos Respublikos Seimo valdybos nutarimas „Dėl leidinio „Seimo kronika“. Nr. 78, 1997 m. sausio 22 d.

schema²⁹, taip pat nustatė leidinio periodiškumą. Tačiau šis periodinis leidinys minėtu sprendimu liko visiškai atskirtas nuo „Valstybės žinių“ leidyklos, todėl jam išleisti Seimo kanceliarija turėdavo nustatyti ir spausdinimo sąlygas. Be to, Seimo kanceliarija iš tikrųjų negalėjo organizuoti platinimo, o „Valstybės žinios“ neturėjo tokio įpareigojimo, juolab vengė perimti leidybą. O nuo 2001 m. Seimo kanceliarija kasmet stengdavosi pateikti „Seimo kronikos“ leidybą kaip tam tikrą finansinę problemą, nors iki šiol šį dokumentą galima pripažinti kaip vienintelį, sukaupusį informaciją apie nacionalinio parlamento raidą (kartu su priedu „Seimo kronika. Metų apžvalga“).

Vis dėlto svarbiausias parlamento veiklos, susijusios su informacijos politikos formavimu, aspektas yra susijęs su partijų veikla. Visuomenės informacijos įstatymas, kurio nauja redakcija priimta 2006 metais, apribojo partijos teisę į laikraštį³⁰. Ši, vadinamosios „nepriklausomosios“ žiniasklaidos, filosofija Lietuvoje pradėta diegti jos sistemai transformuojantis dar Sąjūdžio metais. Ji buvo ir yra naudinga žiniasklaidos verslui. Tačiau nenaudinga demokratinėi visuomenei, kurioje partijų rėmėjai ir nariai negali turėti informacijos mainų priemonės. Bet kurios rinkimų kampanijos metu ar tarp jų šiam verslui atvertos sąlygos pelnytis iš užsakomosios informacijos. Tai ir reiškia, jog publikai paliekama televizijų bei kitų populiarių („nepriklausomų“) priemonių formuojama pozicija. Taigi ir apie 1920–1926 metų sudedamąją parlamentinės sistemos gyvenimo dalį – „Lietuvos

²⁹Ši formuluoėė verėia mus net tokį sprendimą vertinti kaip politinį, nes Seimo kancleris tuo metu buvo Seimo valdybos narys (parlamentaras), o Seimo kanceliarijos vadovas – įstaigos vadovas, kuriam tuo pačiu sprendimu teko kitų įpareigojimų.

³⁰Str. 22.6: „Valstybės ir savivaldybių institucijos bei įstaigos (išskyrus mokslo ir mokyimo įstaigas), bankai, politinės partijos negali būti viešosios informacijos rengėjais ir (ar) jų dalyviais, bet gali leisti neperiodinius informacinio pobūdžio leidinius, turėti informacinės visuomenės informavimo priemones, skirtas visuomenei informuoti apie savo veiklą, jeigu įstatymų nenustatyta kitaip.“ Visuomenės informavimo įstatymas, nauja redakcija. Nr. X-752, 2006 m. liepos 11 d. *Žin.* 2006, Nr. 82-3254 (2006 m. liepos 27 d.).

žinių“, „Socialdemokrato“, „Ryto“, kitų partinių *dienraščių* tradiciją – esą turime pamiršti. Tik tuomet, kai dauguma gyventojų plačiai naudosis elektronine prieiga, galės pasiekti elektroninį partijos leidinį (žinoma, šiuo atžvilgiu reikėtų įvertinti papildomas aplinkybes).

1990–1992 m. Lietuvos radijas ir televizija (LRT) buvo laikoma valstybine žiniasklaidos priemone³¹. Kaip minėjau, transliacijų iš parlamento posėdžių tvarką Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas nustatė atskiru nutarimu, kuriame buvo įrašyta: „Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos deputatai, Aukščiausiai Tarybai atskaitingų valstybės įstaigų vadovai, Lietuvos Respublikos Vyriausybės nariai turi pirmumo teisę savo veiklos klausimais pasinaudoti Lietuvos radiju ir televizija.“ Tai yra tiesiog valdžios galios demonstracija, kai, panorėjusi, ji gali pasisakyti, tačiau jei žvelgiame į parlamentinės valstybės misiją ir jos poreikį, vėl nerandame tame santykiyje tarp valdžios ir žiniasklaidos priemonės parlamentarizmo idėjos. Akivaizdu, kad formalūs sprendimai buvo priimami tikriausiai vadovaujantis *praktiniu patyrimu*, šitaip ir sudarant prielaidas visuomenei tą ir ypač vėlesnį laikotarpį vadinti posovietiniu. Jeigu informacijos ir komunikacijos srities sprendimai būtų grindžiami parlamentarizmo idėja, principais, būtų kuriama ne „*pirmumo teisė*“, bet teisė informuoti apie parlamento sprendimus, nepriešinant palyginti vieno liberaliausių Europoje Visuomenės informavimo įstatymo (1996 m.) su Seimo statutu, o nuosekliai sukuriant komunikacijos strategiją.

Kai įvyko naujo parlamento rinkimai ir buvo priimtas bei pasirašytas naujas pagrindinis Lietuvos įstatymas, valstybės informacijos politikos formavimui įtakos turėjo naujai įsteigta Prezidento institucija.

Pirmiausia 1996 m. gegužės 31 d. Lietuvos Respublikos Preziden-

³¹Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo nutarimas „Dėl „Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos ir Vyriausybės žinių“ leidimo“. Nr. I-462, 1990 m. rugpjūčio 3 d.

to dekretu „Dėl Lietuvos valstybės informacijos politikos tarybos sudarymo“ specialiai tarybai buvo pavesta rengti siūlymus Respublikos Prezidentui, Seimui ir Vyriausybei „dėl valstybės politikos informacijos srityje <...>“³². Dokumentas parengtas atsižvelgiant „į tai, kad Lietuvos informacinė kompetencija vis labiau lemia šalies pozicijas pasaulio ekonominėje ir politinėje struktūroje“, į konkurenciją dėl rinkų tarp Rytų ir Vidurio Europos valstybių. Šiuo dokumentu taryba gavo pavedimą „koordinuoti ministerijų, departamentų, kitų žinybų informacijos padalinių veiklą, tarpusavyje suderintų informacijos, komunikacijos, visuomenės informavimo priemonių ir informatikos įstatymų bei norminių aktų projektų rengimą“. Tarybai vadovavo Prezidento patarėjas Renaldas Gudauskas.

Kitas sprendimas, susijęs su informacijos politikos kūrimu, priimtas 1999 m. gegužės 6 d., kai ėjusi Ministro Pirmininko pareigas Irena Degutienė pasirašė Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimą „Dėl Valstybės informacijos politikos koordinavimo komisijos sudarymo ir jos nuostatų patvirtinimo“. Nuostatuose buvo numatyta „parengti Lietuvos informacijos ir informatikos plėtojimo, informacinės visuomenės kūrimo, valstybės modernizavimo informatikos priemonėmis planą, apimantį įvairias valstybės gyvenimo sritis“. Šios komisijos, kuriai taip pat vadovavo minėtasis R. Gudauskas – tuo metu savivaldybių reikalų viceministras, sudėtį sudarė viceministrai, vyriausybinų departamentų, jiems prilygintų žinybų vadovai – šiuo aspektu komisija atrodė įtakingesnė nei 1996 m. Prezidento dekretu įkurta taryba. Tarybos „klausimo“, pasikeitus Prezidentui, tarsi neliko. Komisija ne tik turėjo atlikti koordinacinį vaidmenį tarp valdžios institucijų, bet ir „parengti Lietuvos informacijos ir informatikos plėtojimo, informacinės visuomenės kūrimo, valstybės modernizavimo informatikos priemonėmis planą, apimantį įvairias valstybės gyvenimo sritis“. Valdymo reformų ir savivaldybių reikalų ministerija buvo

³²Lietuvos Respublikos Prezidento dekretas Nr. 963, 1996 m. gegužės 31 d.

pasiūliusi „parengti Informacinės visuomenės kūrimo Lietuvoje programą, numatančią informacinės visuomenės kūrimo 1999–2003 metų strategiją“, ir Vyriausybė tam pritarė (taip pat „pavesta parengti ilgalaikį 10-ies metų informacijos infrastruktūros srities strateginio vystymo planą bei skubių ir neatidėliotinių veiksmų planą, kuris turi būti vykdomas 2000 metais“).

Būtina paminėti ir tam tikrą „tarpinį“ veiksmą – kai 1997 m. Vyriausybė priėmė nutarimą „Dėl informacinės visuomenės kūrimo Lietuvoje programos“, kuriuo Ryšių ir informatikos ministerijai pavedė parengti programą informatikai plėtoti, „suderintą su atitinkamomis Europos Sąjungos nuostatomis“ (nors pastaroji formulė visada tinkama apibūdinti „kažką“, ko nori, bet gerai nežinai, kaip gali išeiti). Iš dalies nutarimą galima vertinti kaip informacijos politikos dalį, susietą su informacijos technologijų diegimu, nes Ryšių ir informatikos ministerijai, įkurtai 1991 m., buvo iš pat pradžių pavesti informacinės visuomenės kūrimo uždaviniai. Kita vertus, mūsų temos kontekste informacinės visuomenės planų aspekto išsamiau neturime tikslo nagrinėti, bet galima pastebėti, kad 2001 m. vasario 5 d. asociacijos „Infobalt“ vadovo buvo pareikšta: „Nėra veiksmingos informacinių technologijų diegimo politikos“ ir „Valstybės institucijų informacinės sistemos kuriamos spontaniškai“. Be to, Vyriausybė iš tikrųjų bendradarbiavo su Seimu (tiksliau – Seimo kanceliarija) informacijos technologijų diegimo ir plėtros klausimais. Informacijos politikos klausimais – tikrai ne. Tačiau būtent viešųjų ryšių aspektu išskirtinos dvi kitos iniciatyvos, priklausančios valdančiosios parlamentinės koalicijos partneriams. Pirmą yra žinia, jog „2001 m. vasario 12 d. Artūro Paulausko iniciatyva sušauktame pasitarime, kuriame dalyvavo vidaus reikalų ministras, Švietimo ir mokslo ministerijos, asociacijos „Infobalt“ atstovai ir Seimo Informacinės visuomenės plėtros komisijos pirmininkas, buvo sutarta, kad Seimo Pirmininkas kuruos Lietuvos nacionalinės informacinės visuomenės

plėtos strategiją <...>. Kaip aktualiausius šiuo metu iškilusius uždavinius Seimo Pirmininkas paminėjo būtinybę paskirti informatikos klausimus kuruosiantį vidaus reikalų viceministrą ir Ryšių reguliavimo tarnybos vadovą. Taip pat turi būti parengtas konkretus planas, kaip bus sujungti Ryšių ir Informatikos departamentai, kurie šiuo metu atskirai dirba prie Susisiekimo ir Vidaus reikalų ministerijų“. Antra žinia yra ta, jog iniciatyva tuo pačiu klausimu neva priklauso Ministrui Pirmininkui, nes 2001 m. vasario 27 priimtu Vyriausybės nutarimu „Dėl informacinės visuomenės plėtos komisijos sudarymo, jos nuostatų patvirtinimo ir darbo organizavimo“ numatyta palyginti siauresnė funkcija nei valstybės informacijos politikos kūrimas ir/ar koordinavimas: „Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu sudaroma tarpžinybinė komisija, svarstanti strateginius šalies informacinės visuomenės plėtos klausimus, teikianti Lietuvos Respublikos Vyriausybei pasiūlymus dėl jos programos įgyvendinimo šioje srityje, koordinuojanti ministerijų, Vyriausybės įstaigų, kitų valstybės institucijų veiklą integruojant kuriamas informacines sistemas, modernizuojant viešąjį administravimą (parengiant ir įgyvendinant e. valdžios programą) ir skatinant technologines inovacijas kituose visuomenės sektoriuose (e. verslo, e. raštingumo ir kitos programos)“. Komisijos vadovu Ministras Pirmininkas Rolandas Paksas paskyrė save. O mums šių buvusios Naujosios politikos koalicijos „partnerių“ politinės konkurencijos peripetijų aplinkybėse yra įdomu tai, kad šiuo nutarimu Vyriausybė pripažino „*netekusiu galios* Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. gegužės 6 d. nutarimą Nr. 539 „*Dėl Valstybės informacijos politikos koordinavimo komisijos sudarymo ir jos nuostatų patvirtinimo*“. Tai reiškė „informacijos politikos“ valstybės lygiu formavimo pabaigą. Tiksliau – bandymų formuoti pabaigą. Nes politikų sprendimu paskelbtas informacijos technologijų ir informatikos politikos koordinavimas, plėtojimas, suprantama, yra ne tas pat, kas informacijos politikos formavimas – tai tik viena iš

informacijos politikos priemonių. Tad ir uždavinys „paspartinti Lietuvos informacijos politikos, industrijos ir infrastruktūros integraciją valstybės mastu“, kaip buvo skelbiama 1996 metų Prezidento dekretu, lieka – bent iš dalies – pamirštas. Nors mes jau neturime ir dokumentinių galimybių sužinoti, kaip ir kokiais principais vadovaujantis buvo suprantama valstybės informacijos politika XX amžiaus paskutinį dešimtmetį, nes jie niekur tiksliai nebuvo įvardyti. O gal tai yra priežastis, kodėl palyginti lengvai valstybės pareigūnai neturi politikos tęstinumo jausmo kai kuriais strateginiais klausimais: tiesiog trūksta politikos kultūros tradicijos, žinių apie informacijos politikos principus ir jos priemones. Dabar mes turime tik vieną svarbų ir aki-vaizdų – informacijos technologijų plėtros – reiškinį Lietuvoje, kuris neapima visos politikos turinio.

Būtent šią išvadą galima daryti aptarus šios srities sprendimų raidą. Juk informacijos politika turėtų būti nacionalinis interesas, įgyvendinamas kiekvienos parlamentinės daugumos. Vadinas, net ją formuojant, būtina apibrėžti sudėtinės šios politikos dalis – prioritetines institucijas ir struktūras, užtikrinančias valstybės ir visuomenės saugumą (nuo ryšių iki medicinos įstaigų), informacijos technologijas ir duomenų saugumą, informacijos analizę ir partnerius, pan. Tai padėtų sukurti ir palaikyti informacijos sistemą, kurioje būtų aišku, kas priskirtina atitinkamoms informacijos rūšims: atvirai, licencijuotai, uždarai informacijai. Kaip matėme, liko tik informacinės visuomenės plėtros uždaviniai, pagrįsti informacijos paslaugų plėtra. Matyt, šios politikos trūkumas sudaro prielaidų Lietuvos valstybėje kai kurios įstaigoms net „šiauštis“ prieš parlamentą, argumentuojant jų išskirtinumu, slaptu darbo pobūdžiu ir net *viešai* pareikšti: „Jeigu du rezultatai skirtingi, mes *vadovaujamės kaltumo prezumpcija*, tai reiškia, kad blogesniu variantu“³³ (ši viešą pareiškimą reikėtų skaityti

³³G. Grina: patikrinimas poligrafu – pakankamas pagrindas atleidimui. *Delfi.lt*. 2012 m. vasario 29 d.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos teiginio kontekste: „Straipsnis 31. Asmuo laikomas nekaltu, kol jo kaltumas neįrodytas įstatymo nustatyta tvarka ir pripažintas įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu“).

Tačiau vis dėlto, parašydami apie informacijos politikos formavimo pabaigą, šiek tiek... perlenkėme. Turime pastebėti: vyriausybės toliau atkakliai ieškojo (neatmestina, ir ieškos) būdų, kaip paversti Lietuvą „matomą pasaulyje“. Ir jeigu teigtume, kad toks tikslas nėra visiškai tapatus uždaviniui suderinti valstybės informacijos planavimą ir informacijos saugumą, viešųjų ryšių strategiją ir informacijos sklaidos būdus, vis dėlto teks pripažinti, kad jo buvo siekiama net kelis kartus. Ir netgi galėsime aptikti vieną kitą principą.

Žvilgtelėkime į 2006 metais parengtą Lietuvos įvaizdžio formavimo strategiją, kuriai pirkti Lietuvos Respublikos Vyriausybė paskelbė konkursą 2005 m. Viena vertus, paslaugos tiekėjui buvo iškelto palyginti abstrakčios turinio sąlygos, kuriomis jis nebuvo įpareigojamas pasiūlyti kokias nors vertybines nuostatas. Kita vertus, „Lietuvos įvaizdžio formavimo strategijos“ (2006 m.) dokumente įdomiausia, jog pati Vyriausybė ignoravo tai, ką ne tik šio straipsnio autorius įvardys kaip komunikacijos jėgą – t. y. specialistus, užimančius per 100 valstybės tarnybos etatų. Šioje vietoje verta pamatyti kitą svarbų istorinį pjūvį – kaip Lietuvos politinėje valdžioje per 20 metų padaugėjo ryšių su visuomene specialistų.

Jau 2010 metais buvo galima teigti: viena iš stipriausių kiekvienos Lietuvos vyriausybės sričių – komunikacija, nes faktai rodo, kiek daug žmogiškų ir finansinių išteklių sutelkta valdžių informacijos struktūrose. Ištyrus galima pasakyti, kad kasmet viešieji ryšiai fiziškai buvo stiprinami ir virto tikra jėga: matyti, jog valstybėje kiekvienas aukščiausias pareigūnas – Seimo Pirmininkas, Prezidentas, Ministras Pirmininkas – turi po asmeninį atstovą spaudai (su padėjėjų struktūra), o jo vadovaujama institucija, įstaiga (kanceliarija, tarnyba) – ir po atskirą specialistų padalinį (departamentą, skyrių, centrą ar pan.).

Taigi 14 ministrų ir Seimo Pirmininkas – bene 15 politinio pasitikėjimo pareigūnų valstybėje, visiškai arba iš dalies atsakingų už politikų ryšius su visuomene. Jų funkcijos yra tiesiogiai susijusios su kiekvieno aukščiausio vadovo politiniais tikslais ir uždaviniais. Iš personalo statistikos galima spręsti, kad tęstiniai valstybės politikos informavimo uždaviniai yra įgyvendinami ne mažiau kaip 115 Vyriausybės specialistų, atsakingų už komunikaciją (įskaitant Vyriausybės kanceliarijos³⁴ darbuotojus), ir 14 Seimo kanceliarijos specialistų. Taigi stebėtojas manytų, jog informacijos politikai sukurti arba politinei užduočiai įgyvendinti nedaug tereikia – pavedimo suderinti informacijos veiksmus tarp veikiančių viešųjų ryšių struktūrų ir pasiūlyti pateikti informacijos ir komunikacijos modelį (pavyzdžiui, susijusį su įstatymų leidybos procesu – nuo teisės aktų rengimo iki priėmimo, arba su valstybės įvaizdžio formavimu užsienyje).

Taigi sutelkus apie 130 komunikacijos specialistų strateginiams komunikacijos ir informacijos uždaviniams formuluoti ir spręsti, tikriausiai galima ir valstybės įvaizdžio strategiją parengti (kurią galėtų įvertinti komunikacijos tyrėjai)? Tačiau iš tikrųjų ši jėga „lieka“ nepastebima Vyriausybei inicijuojant informacijos ir komunikacijos dokumentų pirkimą. Kitaip tariant, paneigiama viena esminių bet kurios strategijos rengimo sąlygų: turi dalyvauti ir asmenys, kurie įgyvendins pasiūlymus. Šią aplinkybę, žinoma, praleido ir Strategijos (2006 m.) ekspertai, kurių daugumai valstybės tarnybos aspektas apskritai buvo, kaip matyti iš turinio, nereikšmingas. Nes Lietuvos valstybės įvaizdžio formavimui dokumente pasiūlyti „būdai, kanalai ir priemonės“ formaliai neatitrūksta nuo viešosios komunikacijos teorijų (t. y. ir išdėstyta taip, kaip „turi būti“ pagal teorinius šaltinius), bet neturi konkretaus pavidalo. Įdomi viso dokumento analitinė dalis, deja, menkai susieta su pasiūlymų dalimi. Štai kodėl reikėtų ypač pabrėžti tokių perspektyvinių vizijų ir veiksmų sumanytojo bei įgyven-

³⁴Dabar vad. Ministro Pirmininko tarnyba.

dintojo vaidmenis. Juk komunikacijos strategijos pirkimas iš verslo kompanijos(-jų), nepasitikint valstybės išlaikomais specialistais, galėtų būti pateisinamas, jeigu tie specialistai bent dalyvautų rengiant analitinę dalį ir galėtų teikti jos projektui informacijos, pastabų, o galiausiai – žinotų dokumentą kaip valstybės politikos orientyrą. Sunku įsivaizduoti, kaip valstybė gali formuoti savo įvaizdį su valdininku (ypač užimančiu vadovaujančias pareigas), kuris ne tik nedalyvauja kuriant informacijos ir komunikacijos gaires, bet ir nebūna informuojamas apie tai, ką Vyriausybė išskirianti tarp svarbiausių priemonių (kad ir iš nupirkto dokumento). Jeigu ir toliau valdininkas būna kasmet formaliai atestuojamas, bet iš jo nereikalaujama išmanyti Lietuvos informacijos politikos, valstybingumo istorijos ir pagrindinių vidaus ir užsienio politikos principų, neverta tikėtis, kad toks žmogus, kad ir kur dirbdamas – šalyje ar užsienyje, suvoks, jog dalyvauja pateikiant valstybės įvaizdį: valdininkas nesieja savo atsakomybės su valstybės įvaizdžiu, nes biurokrato moralė ir etika palikta formuoti jam pačiam. To nereikalauja ir minimos strategijos autoriai bei *ekspertai*, nors dokumente rasime svarbią pastabą: „25.2.1 <...> nemaža dalis institucijų apskritai neplanuoja viešosios komunikacijos. Nėra komunikacijos (vidaus ir išorės) strategijos, į institucijos veiklos planus įtraukti pavieniai komunikacijos veiksmai bei priemonės, tačiau kasdieninė veikla remiasi atsitiktiniu reagavimu į visuomenės politinio gyvenimo įvykių darbotvarkę, orientacija į trumpalaikius tikslus ar sprendimus.“ Nebūtų galima sutikti su tokia išvada, nes rastume dokumentų, kurie įrodo, jog dalyje valdžios žinybų informavimas yra planuojamas (nors tarpusavyje nederinamas). Tačiau ar buvo galima pasiūlyti, kaip ir kokiais etapais reikėtų šią problemą įveikti? Deja, tenka manyti, jog strategijos autoriai veikiau klojo pamatą vyriausybinei koordinacinei komisijai įsteigti nei prioritetams, kurie būtini formuojant valstybės įvaizdį, įvardyti. Net ir Strategijos (2006 m.) priemonių plane nematyti esminio koordinacinio uždavinio – valsty-

bės institucijose sukurti komunikacijos planus (numatyta tik pateikti ataskaitas!). Nors dokumento autoriai ir neskiria žodžių „vienodas“ ir „vieningas“ prasmių, vartodami juos neteisingomis reikšmėmis, galima spėti, kas norėta pasakyti apskritai apie tarptautinę patirtį: „81. Kaip patvirtina kitų šalių patirtis, nėra vieningo įvaizdžio strategijos įgyvendinimo“. Manykime, kad vis dėlto yra šalių, kur informacijos politika ir komunikacijos tikslai įgyvendinami vieningai, nors tikrai nėra pasaulyje vienodo įvaizdžio strategijos modelio. Be to, jei Vyriausybė nepajėgi net koordinuoti strategijos įgyvendinimo ir būtų sutikusi samdyti papildomus specialistus-pagalbininkus, vadinas, 1996 m. Prezidento dekretu sudarytai tarybai pavesti uždaviniai („1) rengti siūlymus Respublikos Prezidentui, Seimui ir Vyriausybei dėl valstybės politikos informacijos srityje, objektyvaus Lietuvos įvaizdžio šalies viduje ir pasaulyje kūrimo strategijos ir 2) koordinuoti ministerijų, departamentų, kitų žinybų informacijos padalinių veiklą, tarpusavyje suderintų informacijos, komunikacijos, visuomenės informavimo priemonių ir informatikos įstatymų bei norminių aktų projektų rengimą“) turėtų būti „ekspertų“ vertintini tiesiog kaip politinis neišprusimas, užuot patariant prisiimti atsakomybę. 130 specialistų – tai pakankama centrinės administracijos jėga informavimo planams kurti, o prireikus – teikti užklausas mokslo įstaigoms pagal jų kompetencijas ir apdoroti analizės duomenis.

Palyginti daug dėmesio skirdami valstybės viešųjų ryšių kontekstui, taip pat ir aptartiems bei kitiems panašiams dokumentams, ieškome ir tos tikrovės, kuri atspindi mūsų objektą – informacijos politiką, parlamento vaidmenį ir jo viešuosius ryšius. Nes tikrovėje esminis klausimas yra apie socialinę informavimo problemą, kurią lemia valstybės saugumo samprata, gal tiksliau – filosofija. Juk piliečiui svarbu ne tik formaliai vertinti politinės valdžios veiksmus, bet pirmiausia – gauti rūpimus atsakymus, t. y. jaustis *laiku* informuotam (pavyzdžiui, apie netikėtą labiausiai reikalingų vaistų trūkumą, apie

netikėtą banko uždarymą, kitas tikras ar spėjamas grėsmes). Tai politinės sistemos uždavinys, o ne vien žiniasklaidos misija. Ją išsprendus tikriausiai pilietis jaustųsi saugus, bent jau saugesnis. Taigi įstatymų leidėjui informacijos politika turėtų būti svarbi būtent nacionalinio saugumo aspektu; jam turi kelti įtarimų komunikacijos projektai, kai jie rašomi ir/ar perkami tik palankiam įvaizdžiui formuoti šalį prilyginant įmonei. Juolab parlamentinės valstybės komunikacijos „strategai“ Seimo, kaip įstatymų leidėjo ir svarbiausių politinių įvykių centro, nepastebi, nors nacionalinis parlamentas naujųjų laikų valstybingumo tradicijoje jau įgijo reikšmingą vaidmenį. Pastebėta tik tiek: „22.2. 1999 metais Lietuvos Respublikos Seime buvo svarstoma galimybė sukurti valstybės instituciją, kuriai būtų patikėta rūpintis valstybės įvaizdžio kūrimu ir palaikymu. Įvaizdžiu, kuris turi būti suprantamas kaip valstybės strateginių tikslų efektyvumo komponentas.“ Tai iš tikrųjų yra netikslai citata iš Lietuvos Respublikos Seimo ryšių su visuomene strategijos, kurioje parodyta esminių parlamento vidaus ir išorės komunikacijos problemų³⁵. Iš tikrųjų pirmą kartą dar 1999-aisiais buvo pamėginta pasiūlyti visoms pagrindinėms valstybės institucijoms vadovautis vienoda informacijos teikimo struktūra, tačiau iki šiol to nepavyko pasiekti; to nesiūlo ir Vyriausybės pirktu dokumento rengėjai. Kita vertus, jame nematyti visų valstybės institucijų vaidmenų ir jungiamosios ašies; tik kai kur tarp priemonių paminėta viena ar kita ministerija. Taigi skaitant Strategijos (2006 m.) dokumente apie įvaizdžio formavimo kryptis ir prioritetus pasigendama paties prioriteto: politikos, kultūros, sporto sritys yra apibūdinamos, tačiau nematyti kertinių dalykų, kurie leistų „įrėminti“ komunikacijos sprendimus (antai: „55. Istorinis paveldas. 55.1. Lietuva – unikalią pagonišką praeitį, archajišką kultūrą ir sudėtingą istoriją kraštą“; „arba: 56. Sportas. 56.1. Krepšinis yra

³⁵ Seimo ryšių su visuomene strategija, 2003 m. *Lietuvos Respublikos Seimo archyvas*. F. 2, ap. 9, b. 902.

pagrindinė Lietuvos sporto šaka, reprezentuojanti bei garsinanti šalį pasaulyje“, bet ten pat perspėjama: „56.3. Deja, krepšinis daugelyje Europos šalių nepatenka tarp populiariausių ar labiausiai išvystytų sporto šakų. Rusijoje, NVS šalyse, JAV bei Lotynų Amerikoje krepšinis taip pat nėra pirmaujantis lyginant su kitų sporto šakų populiarumu.“ Tad ar Lietuvoje pabrėžti tik „Vilniaus senamiestį, Kauną, Kėdainių senamiestį, Trakus – patraukliausius kultūros paveldo centrus“? Ar pasirinkti krepšinį, o gal vis dėlto futbolą kaip valstybės sporto politikos prioritetą?).

Su nuostaba nerandi nieko, kas atskleistų Lietuvos valstybės (vadinamas, ir valstybingumo) institucijų tradiciją, nors kaip tik „Seimo“ sąvoka yra viena iš Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės struktūrinių kolonų ir tuo *politinis LDK paveldas* yra unikalus bei reikšmingas šiuolaikinei Lietuvai. Štai kaip supainioti formalūs politiniai įvykiai ir programos, išskiriamos dokumento pabaigoje: „92. Valstybės valdymas, viešoji diplomatija: <...> 92.14. Tūkstantmečio programa 2009 metais; 92.15. 1949 m. vasario 16 d Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio Tarybos deklaracijos paskelbimo 60-osios metinės, 92.16. „Vilnius – Europos kultūros sostinė 2009“; 92.17. Žalgirio mūšio 600-ųjų metų jubiliejaus paminėjimas; 92.18. Lietuvos pirmininkavimas ESBO 2010 metais; 92.19. numatomas euro įvedimas 2010 metais; 92.20. Lietuvos pirmininkavimas ES 2013 metais.“ Vieni šių įvykių jau turėjo patvirtintą formalią tvarką, kiti – jokios programos ir/ar perspektyvos. Jeigu Strategijos autoriai Lietuvos valstybei būtų išryškinę prioritetus taip, kad suprastume jų vienijantį turinį, Vyriausybė gal ir būtų galėjusi formuoti konkretesnius uždavinius. Ir nors Vyriausybė tiekėjams sumokėjo 800 000 Lt, dokumento neįgyvendino ir juo nesivadovavo, nes jam... nepritarė.

Atvertę kitą Vyriausybės pirktą Lietuvos įvaizdžio formavimo dokumentą – „Lietuva – drąsi šalis“, pamatysime, jog pasirinktas šūkis keičia anksčiau parengtame dokumente suformuluotą idėją: „46.4. Ry-

tojus © Lietuva“. O gal ir kurį kitą teiginį, tačiau esmės tuo nekeičia – „drąsios šalies“ koncepcija taip pat lieka Vyriausybės „apleista“. Šiame dokumente jau nematyti pasiūlymo kurti kokios nors naujos koordinacinės struktūros („Vyriausybės kanceliarijos Komunikacijos departamentas koordinuoja Lietuvos įvaizdžio formavimo darbus“), bet vienas skeptiškas (tiksliau – populistinis) požiūris atsispindi tokioje deklaracijoje: „Valstybės įvaizdis negali būti sukurtas valdžios kabinetuose!“ Suprantama, tai mažiau stebinantis dalykas nei „idėja“, esą „reikėtų pagrįstai inicijuoti Lietuvos vardo anglų kalba pakeitimą“. Ko susirenkama į valdžios kabinetus? Galbūt daryti kažką, kas neturi nieko bendra su teigiamu Lietuvos įvaizdžiu – taip turime teisę suprasti iš parašytų teiginių. Dėl tokios raiškios „drąsios šalies“ rengėjų pozicijos Vyriausybei vertėjo domėtis – gal dokumento autoriai neišmano valstybės ir jos institucijų paskirties. Kita vertus, tokie komercijos pamatu Vyriausybės įgyjami dokumentai turi neigimo pobūdį: jų rengimas iš tikrųjų grindžiamas išgalvotais nacionaliniais „trūkumais“ (tarkime, „sunkiai“ tariamu valstybės pavadinimu *in English*, „liūdna“ istorija, „netinkamomis“ valstybinės/tautinės vėliavos spalvomis, pan.). Nors gali būti, kad jie „dera“ su Valstybės ilgalaikės raidos strategija, Seimo priimta 2001 m., kurioje yra įrašyta viena iš Lietuvos „galimybių“: „Aktyvus teigiamas Lietuvos įvaizdžio propagavimas pasaulyje, jo panaudojimas Lietuvos nacionaliniams interesams užtikrinti.“ Ši galimybė dabar jau kiek senstelėjusiam dokumente išsamiau nepaaiškinama. Juk paprasčiausia pastebėti: kiekviena iš sričių, atskleidžiančių Lietuvos ateities viziją, ir turėtų tapti tokio „propagavimo“ gairėmis. Pavyzdžiui, jei tik vizija transporto srityje liktų realybėje sukurta, tai būtų akivaizdus įrodymas, kad Lietuva tikrai yra integrali Europos dalis, nes į ją traukinio keleiviai gali įvažiuoti be persėdimų europinio pločio vėže. Nors iš tikrųjų, vadovaujantis informacijos politikos samprata ir komunikacijos teorija, pirmiausia turime suvokti, kad „drąsi šalis“ yra ta, kurioje piliečiams yra *saugu*.

Jeigu kiekvienas informacijos ir komunikacijos projektas, skirtas įgyvendinti arba juolab įgyvendinamas valstybės arba bent iš dalies valstybės lėšomis, būtų įrašomas kaip vienas kito loginė seka, neatsidurtume ties dilema: ar Lietuvos valstybė turi informacijos politiką. Viena vertus, XXI amžiuje įgyjame kažkokį menkai įrėminamą „projektų visuomenės“ pavidalą – galbūt net keičiantį taip ir nesukurtą „pilietinę visuomenę“; nes visuomeninių ir valstybės institucijų tikslas yra sukonstruoti sumanymą, kuris iš karto būtų palydimas finansinės sąmatos, bet neįvertinant jau pasiektų rezultatų, kitaip tariant – baigtų projektų. Tai išankstinių konkurencingumo sąlygų nulemta visuomenė, verčiama atsakyti į klausimą lakoniškai: kas racionalu arba neracionalu.

Šiuo metu visuomenei yra pateiktas naujas dokumentas – Vals-tybės pažangos strategija „Lietuva 2030“, kuri, kaip teigiama įžangos žodyje „Apie projektą Lietuvą 2030“, esą „parengta ir grindžiama žmonių siūlymais ir mintimis“³⁶. Tai sudėtinga vertinti kaip visuomeninę iniciatyvą (atsižvelgiant į Lietuvos Vyriausybės nutarimą „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės komisijos – Valstybės pažangos tarybos sudarymo“³⁷), o ne kaip politinę idėją³⁸. Lietuvos istorijos kontekste tai nepalygintina, pavyzdžiui, su visuomenės veikėjų deklaracija „Į organišką valstybės kūrybą“ (1936 m.), nors jos pas-
skelbimas – tikėtina – ir derintas su Prezidentu Antanu Smetona. O dabar stebėtojai šio projekto atveju tenka „pamiršti“ veikiančios Vyriausybės programą, kuriai ne tik pateikti, bet ir skleisti, aptarinėti, nagrinėti kaip tik ir turėtų/galėtų būti visuomenėje dėmesio skiriama

³⁶ Prieiga per internetą: <<http://www.lietuva2030.lt/apie-projekta-lietuva-2030>>.

³⁷ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 220, 2010 m. kovo 3 d.

³⁸ „Tačiau mokslo bendruomenei, kuriai plačiausiai atstovauja Mokslų akademija, visiškai nesuprantama, kodėl Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“ sulaukė ne mokslinės argumentacijos, o vien politinio populizmo“. Daujotytė, V., Mikelėnas, V., Šliogeris, A., Vasiliauskas, A., Žulkus, V. *Nerimas: svarbiausių humanitarinių ir socialinių grėsmių bei jų pasekmių Lietuvai įžvalgos*. Tyto alba, 2012. – 189 p.

pirmiausia (juolab sukūrus naują organą – Valstybės pažangos tarybą (komisiją)³⁹, kurios vadovu Ministras Pirmininkas yra paskyręs save). Tai, kad norime regėti pozityvią Lietuvos viziją, yra savaime suprantamas dalykas. Tačiau ar *projekte* atsakoma į klausimus, pavyzdžiui, kaip, kintant Lietuvos užsienio politikai ar kitoms politikos šakoms, galime nuosekliai pasiekti pozityvių rezultatų.

Kita vertus, dar 1998 metais teko konstatuoti, kaip menkai valdžios institucijos bendradarbiauja derinant informaciją, kuriant tam tikrą valdžios informacijos tinklą. Kaip minėjome, kai kiekviena valstybės institucija (ypač ministerija) savo interneto svetainėje žymima pati sau jai gražiu ženklu ir turi „originalų“ dokumentų ieškos medį, sukurtą vis kito dizainerio, ji taip parodo savo „autonomiją“. Lietuvos Vyriausybės ministerijų, pavaldžių tarnybų oficialūs informaciniai šaltiniai rodo, kad informacinės politikos kaip sistemos nėra, nors Vyriausybės struktūra atspindima. Žvelkime formaliai – kaip šitos valstybės gyventojai.

Įvaizdžio projekte „Lietuva – drąsi šalis“ pasiūlytas ženklas yra tik dar vienas greta tų, kuriuos yra sukūrusi ir skleidžia Lietuvos valdžia, nusipiešusi kur kas daugiau ženklų negu galėtume įsivaizduoti. Ir Vytis tarp jų yra mažiausiai mėgstamas. Nuo nepagarbos nacionalinei heraldikai galima pastebėti visą informacijos pateikimo netvarką. Kiekviena ministerija turi savo „herbą“, kuris nežinia kam reikalingas, o pagrindinis Lietuvos valstybės ženklas naudojamas tik taip, kaip (ir jeigu) patinka dizaineriui. Pavyzdžiui, vienur tinklalapyje herbas yra baltai įrėmintas, kitur – ne; jo atspalviai skirtingi arba apskritai naudojamas „bespalvis“. Viena ministerija apskritai „atsisakiusi“ etaloninio valstybės ženklo ir vėliavos spalvų, nors oficialiame Lietuvos Respublikos Vyriausybės tinklalapyje yra nuoroda į valsty-

³⁹Komisijos terminas nutarime tikriausiai apdairiai įterptas dėl Vyriausybės įstatymo, nes Vyriausybei leidžiama kurti įvairias komisijas ir darbo grupes; šiuo atveju sukurta net Valstybės <...> taryba.

bės ženklų etalonus, tačiau ir ten iki 2009 m. buvo Lietuvos Respublikos Vyriausybės logotipas, nedaug ką bendra turįs su įstatymais patvirtinta valstybės heraldika.

Taigi per 20 metų Vyriausybės kanceliarija (Ministro Pirmininko tarnyba) ir kiekviena ministerija neturi sukurtos vienijančios (vienodos) informavimo tvarkos. Asmuo, besikreipiąs elektroniniu būdu, susiduria su skirtingomis informacijos pateikimo tvarkomis. Vyriausybei būtų pravartu ištirti valdžios informavimo politiką ir sistemą, informavimo būdus ir priemones. Tuomet – tikėtina – atsirastų reikalavimas informaciją teikti pagal vienodą struktūrą, atitinkamai pateikiamas susijusias dalis, atitinkamose vietose – nuorodas pagal valdomą sritį.

Apskritai teigti, kad „nėra politikos“, negalime. Turiu minty būtent informaciją, nes dokumentai, kurie kuriami ir priimami sulig naujomis parlamento kadencijomis ir kintančios Vyriausybės sumanymais, atspindi tinkamą šiuolaikinę terminiją. Ar to pakanka, kai ir informacijos politikos terminija turi atsakingas institucijas, bet... ne politiką? Tačiau, jei ko nors „nėra“, tai gali būti irgi „tokia politika“, bent jau nukreipta „projektų visuomenei“ palaikyti, kitaip tariant – atiduoti rinkai.

Galima paminėti atskirus politinius sprendimus, atsirandančius iš informacinio poreikio, kai XXI amžiaus pradžioje, ES Vidurio ir Rytų šalių piliečiams migruojant, tapo akivaizdus „pasaulio lietuvių“ reiškinys. 2008 m. gegužės 8 d. Seimas patvirtino Nacionalinių transliuotojų informacinės sklaidos per sienas skatinimo programą, vadovaudamasis, kaip teigiama dokumente, aukščiau paminėta Valstybės ilgalaikės raidos strategija ir Seimo 2004 m. gegužės 1 d. rezoliucija „Dėl Lietuvos Respublikos užsienio politikos kryptčių Lietuvai tapus visateise NATO nare ir Europos Sąjungos nare“. Ši programa, atsižvelgiant į užsienio lietuvių poreikį gauti informaciją lietuvių kalba, nukreipta pasiekti, kad lietuviai, gyvenantys JAV ir kitose Vakarų

valstybėse, galėtų žiūrėti, klausytis visuomeninio transliuotojo – LRT – laidų. Tačiau tokios programos kontekstas apibrėžtas palyginti siaurai: Lietuvos žiūrovas dabar turi plačias galimybes žiūrėti kelio-lika Rusijos TV kanalų, kurių naujienos ir siūlomos pramogos daro ir darys reikšminės įtakos suvokiant pasaulio įvykius, „atitinkamai“ juos interpretuojant; šį „pasirinkimą“ jis turi ir išvykęs svetur, į Vakarų. Tad nežinia, ar savaime vieno ar kito lietuviško kanalo prieiga, neatsižvelgiant į turinio kokybę, gali būti paveiki. Pozityvus šioje programoje yra šis uždavinys: „23.1. esamų LRT televizijos programų LTV1 ir LTV2 pagrindu rengti specialią programą „LTV World“, numatyti joje specialias laidas, pirmiausia informacinių laidų anglų ir rusų kalbomis transliavimą, programų titravimą užsienio kalbomis.“ Žinoma, didelės vertės, įgyvendinant šį uždavinį, turėtų Lietuvos politinio ir ekonominio gyvenimo pateikimas, įskaitant naujienas apie Lietuvos įstatymų kaitą.

2008 m. Lietuvos radijo ir televizijos komisijos pirmininkas (LRTK) Jonas Liniauskas perspėjo visuomenę dėl Valstybės valdymo sistemos tobulinimo komisijos („Saulėlydžio komisijos“) ir Ryšių reguliavimo tarnybos (RRT) politinės reikšmės pasiūlymų supaprastinti skaitmeninės televizijos paslaugos teikimą Lietuvoje, panaikinant LRTK funkciją – teikti licencijas. „Lietuvos radijo ir televizijos komisija, susipažinusi su Ryšių reguliavimo tarnybos parengta 10-ies žingsnių programa ir būdama vienintelė Lietuvoje Seimo ir Vyriausybės ekspertė audiovizualinės politikos klausimais, atsakingai pareiškia, kad dėl neteisingų išeities duomenų yra daromos klaidingos išvados, kurios teikiamos įvairioms aukščiausios valstybės institucijoms. Įgyvendinus siūlomą RRT programą kentėtų Lietuvos Respublikos nacionalinis saugumas, būtų pažeistos Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintos vertybės. Nė vienoje mums žinomoje pasaulio šalyje <...> nėra taip, kad įsigijęs motociklą, automobilį, traktorių, lėktuvą ar jachtą, ant sėdynės rastum padėtas teises transporto prie-

monę vairuoti.“ Šiuo atveju tarsi peržiūrimas Visuomenės informavimo įstatymas – ne tiek suinteresuotos ir atsakingos šalies – LR TK, bet tariamai „kovos su biurokratija“ suformuotos institucijos – Ministrui Pirmininkui patarinėjančios „Saulėlydžio komisijos“. O galbūt taip ir vykdoma politika, sudarant tokias sąlygas, kad šiame Europos Sąjungos pakraštyje (kaip ir kitose Baltijos šalyse) dominuotų Rusijos televizijų transliuotojai ir darytų reikšminę įtaką formuodami nekritišką viešąją nuomonę istorijos, ekonomikos, kultūros temomis.

Informacijos sąveika tarp visų trijų valdžių institucijų (parlamento, Prezidento, Vyriausybės) gali atsirasti pirmiausia Vyriausybei įvertinus savo ryšius su visuomene. Kita vertus, ši problema galėtų būti išspręsta parlamentinės kontrolės būdais. Tai, kas pasakyta apie Lietuvos informacijos politiką bent jau Europos plotmėje, itin tinka apibendrinti pasirinkus 2005 metais Seimo Pirmininko pavaduotojo, Seimo Europos reikalų komiteto pirmininko Vydo Gedvilo pranešimą [išskirta A. V.]: *„Ko aš pasigendu ir į ką siūlau atkreipti dėmesį? Įžvalgų, kurios, įgydamos iniciatyvų ir projektų pavidalą, atsirastų iš kuo anksčiau aptariamų problemų! Kiekvienas mūsų formuluojamas teisės aktas, jo projektą lydintis aiškinamasis raštas turėtų likti formaliai pagrindžiamas ne dėl to, ar bus kokių neigiamų ar teigiamų pasekmių, bet tapti akstinu analizei: kaip sprendimas gali atitikti Lietuvos interesus Europoje, kaip mes galėtumėme kuo anksčiau daryti įtaką Europos Sąjungos tradicijoms ir jos lyderių susitarimams? Būtų gerai dar kartą nuodugnai įvertinti mūsų informacinę politiką, kurioje dalyvauja Seimas, užsienio reikalų pareigūnai, kultūros pobūdžio atstovybės, Europos parlamentarai. Informacinės politikos dėmė – tai sėkmės laidas tampant aktyviems visuose procesuose, ypač svarstant regionines problemas, kurios neatskiriamos nuo mūsų skverbimosi sprendžiant visas bendrąsias Europos Sąjungos temas. Tad liaukimės skundęsi, jei kas nors tariamai netikėtai leidžia sau mūsų bei mūsų kaimynų „nepastebėti“, priimdami dvišalius sprendimus Rytų–Vakarų ašyje, juk*

*mūsų diplomatams privalu lanksčiau, sparčiau domėtis informacija apie didžiųjų šalių lyderių darbotvarkes, susitikimus, numatomus susitarimus, nes tai neslepama. Blogai, jei pagrindiniu politikų šaltiniu čia, Lietuvoje, pavėluotai tampa tik periodinė žiniasklaida, bet ne nacionaliniai atstovai užsienyje. Aptarę sprendimus, susijusius su valstybės informacijos politika, iš tikrųjų neįžvelgiame nuoseklumo, kadangi kiekviena politinė jėga ir parlamentinė vadovybė, kiekviena Vyriausybė savaip formuluodavo informacijos poreikius, tad atitinkamai interpretuodavo informacinį aprūpinimą.*⁴⁰ Vis dėlto šie raginimai ir išvados, paskelbtos parlamento posėdyje, nenulėmė atitinkamų strateginių sprendimų, nors savaime tokios tematikos diskusija jau reiškė parlamento iniciatyvą ir dalyvavimą formuojant informacijos politiką. Peržvelgiant kitas parlamento stenogramas, daugiau šiuo klausimu diskusijų nėra. O debatai Europos Parlamente apie vienodą politiką ES, jos problemų sprendimo būdus neatsispindi Lietuvos viešojoje erdvėje – čia matyti „individualizuotas“ Lietuvos politikos asmenybių, atskirų politinių organizacijų požiūris, raiška, elgsenos – netgi individualizuojama užsienio politika.

Galime pastebėti, jog per 20 metų ne tik parlamentas, bet ir Vyriausybė apskritai nutolo nuo informacijos politikos kaip sistemos kūrimo, paversdama šią tematiką veikiau komerciniu objektu arba/ir „projektais“; vadinasi, šios krypties politikos ir nėra. Jeigu ji būtų buvusi formuojama, tuomet ir pagrindinė Lietuvos nepriklausomybės byla – Sausio 13-osios drama – būtų buvusi ištirta ir perduota teismui. Tu noriu pabrėžti, kad informacijos politika yra glaudžiai sietina su valstybės idėja ir tradicija, o ši, kaip minėjau – su piliečio saugumo jausena, nulemta to, ar jis pakankamai jaučiasi esąs informuotas.

Ideologija negali būti „pagaminama“ kaip produktas, juolab siūlo-

⁴⁰Vydo Gedvilo pranešimas „Seimo vaidmuo svarstant Europos Sąjungos klausimus“ Lietuvos Respublikos Seimo diskusijoje svarbiausiais Europos Sąjungos darbotvarkės klausimais, 2005 m. spalio 20 d.

mas taikyti demokratijos sąlygomis. Tačiau atsitiko kitaip – nacionaliniai vertybiniai interesai pakeičiami „pragmatiniais“ interesais. Tad galima manyti, sprendžiant apie tokius vykdomosios valdžios veiksmus, jog parlamentinės kontrolės veiksnys ir šiuo, valstybės idėjos ir informacijos politikos aspektais, buvo neveiksnius. O gal apie šį veiksnių, kaip apie svarbią išrinktųjų funkciją, visuomenė irgi per menkai nutuokia? Bet juk pakanka, kad jo vaidmenį žino parlamentaras, juolab – kiekviena parlamentinė frakcija.

Išvados

Per pastaruosius 20 metų informacijos politika „išslydo“ iš įstatymų leidėjo akiračio: parlamentas susilpnino savo ir partijų galimybes naudotis informacijos priemonėmis, kurios kurtų pilietinę demokratinę visuomenę. Bandytas 1996 metais priimtu Prezidento dekretu formuoti informacijos politiką, jos uždavinius yra nutrūkęs. Valstybės informacijos politikos gairių ir dermės nustatyti nėra galima. Yra galima pastebėti, kad informacijos politika tapatinama su valstybės institucijų ryšių su visuomene veikla. Kiekviena nauja vykdomoji valdžia siekia pozityvaus įvaizdžio kaip tam tikro projekto rezultato, o ne nuoseklaus veikiančių valstybės informacijos ir informavimo sistemų darbo. Sparti informacijos technologijų plėtra yra reikšmingas Lietuvos verslo ir mokslo laimėjimas, tačiau tai galėtų būti pozityviai vertinama tik kaip vienas iš informacijos politikos veiksnių. Esminiu socialiniu klausimu, kuris iškyla jau kaip aštri tam tikros srities problema, pilietis dažniausiai gali gauti pranešimą iš žiniasklaidos – tai nestiprina jo saugumo jausmo.

Vertinant praktiniu informacijos politikos aspektu, įstatymų leidėjas daugiausia dėmesio skiria Visuomenės informavimo įstatymo pildymui (1996–2011 m.), kurį veikiau lemia informacijos technologijų kaita nei konceptuali šiuolaikinės visuomenės informacijos ir komunikacijos samprata, pagrįsta socialinio saugumo ir kitais kriterijais. Įstatymų lei-

dėjas turėtų rekomenduoti Vyriausybei parengti valstybės informacijos politikos gaires, surengti diskusijas ir tuomet galėtų priimti atitinkamus sprendimus. Taip pat įstatymų leidėjas galėtų atkreipti Vyriausybės dėmesį į žmogiškuosius išteklius, į valstybės tarnybos pakankamą intelektualinį potencialą, susijusį su informacijos kūrimu, kuris galėtų būti sutelkiamas, kai valstybei būtina rengti informacijos kampanijas, vieningą informavimo sistemą, komunikacijos struktūras arba įgyvendinti atitinkamo pobūdžio informavimo ir komunikacijos užduotis.

Literatūra

- Belloc, H. *Vergovinė valstybė*. Margi raštai, 2010.
- Debord, G. *Spektaklio visuomenė*. Kitos knygos, 2006.
- Hayek, F.A. *Teisė, įstatymų leidyba ir laisvė*. Eugrimas, 1998.
- Lietuvos valdžia: atvirumo link?* Versus aureus, 2009.
- Maliukevičius, N. *Rusijos informacijos geopolitikos potencialas ir sklaida Lietuvoje*. VU leidykla, 2008.
- Martišius, M. *(Ne)akivaizdus karas: nagrinėjant informacinį karą*. Vilnius: Versus Aureus, 2010.
- Melnikas, B. *Transformacijos*. Vaga, 2002.
- Morgenthau, H.J. *Politika tarp valstybių. Kova dėl galios ir taikos*. Margi raštai, 2011.
- Prasa jako kontrola władzy: polityka informacyjna w Polsce na tle doświadczeń w Europie* [oprac. Konferencji (Od Kontroli Prasy do Kontroli Władzy. Konferencja międzynarodowa. 1993, Warszawa). Joanna Kwiek-Pietrzykowska, Joachim Wiedemann]. Warszawa: Wydaw, Presspublica, 1996.
- Shapiro, C., Varian, H.R. *US Government Information Policy*. University of California, 1997.
- Почепцов, Г. *Теория коммуникации*. Рефл-бук, Ваклер, 2001.

THE PROBLEM OF INFORMATION POLICY OF A PARLIAMENTARY STATE: TOWARDS “PROJECT SOCIETY”

ANDRIUS VAIŠNYS

Summary

Keywords: information policy; parliamentary scrutiny; project; security; state; government; media.

The author seeks to analyse the development of Lithuanian information policy in the context of the national legislative procedure over last 20 years, since re-establishment of independence in 1990. Over this period, we may make certain, on the one hand, about the freedom of expression and the press (its manifestation); on the other hand, about changeable activities of Lithuanian parties and political inconsistency as well as Russian media which has been currently flooding the Lithuanian information space. Moreover, the following question becomes relevant: Does the legislator have enough ways and forms to speak out in present Lithuania? The author notes that for years the Government has perceived information policy not as the analysis and system, but rather as the creation of short-term image projects in the general context of “project society”. The article gives an overview of the development of acts governing information policy; therefore, reference is only made to the aspects of this theme related to the citizens’ feeling of security and public ethics. The problem is raised: What is and will be the role of the legislator with regard to information policy?

In 1990–1992, the Lithuanian Parlia-

ment became the centre of political events and was the major source of political news. This basically changed the role of the Sąjūdis Movement as a revival organisation which led to the first free election and the influence of its information structures (Sąjūdis information agencies, periodicals). Many political decisions, which reflected the will of the electorate and determined changes in economic relations, were passed in the Supreme Council – Reconstituent Seimas. During that stage of (re) establishment of statehood, the concept of parliamentarianism – the foundation of democratic Lithuania – emerged. Today, it is important to emphasise this as the dissemination of the parliamentarianism idea in society, only a very small share of which has had the experience of living in a real parliamentary state. Freedom of information and parliamentarianism appeared to be related aspects.

In the context of the freedom of information, during the same period Lithuania’s society had to withstand the information war declared by the Union of Soviet Socialist Republics (USSR) against the Republic of Lithuania (which also implied the aim to discredit our national parliament – the

mouthpiece of the nation's will), and in the context of this war, the media had to identify the priorities of topics, sources and audiences in order to participate as the active and forceful factor of political communication.

At a closed sitting of the Parliament held on 06.06.1991, Chairman of the Supreme Council – Reconstituent Seimas and Head of State Vytautas Landsbergis, reminding that the Parliament had assigned the “Interim Defence Authority to lead the actions of physical (military) as well as political, information and other defence until the USSR aggression and war against Lithuania is stopped”, described the Lithuanian information policy as defensive. At that time when the new Lithuanian media system was forming, the Parliament assigned state information functions to the Lithuanian Television and Radio (housed in the building of the Parliament, because the Soviet troops had occupied the Head Office of the Lithuanian Radio and Television and the TV Tower in 1991); and the leaders of the Parliament established the national daily “Lietuvos Aidas”. The foundations for the information and analysis structures were laid in the Office of the Parliament.

After the Red Army was pulled out of Lithuania, the approach to the concept of information policy started to change. In 1996, the Law on the Provision of Information to the Public was adopted, which liberalised media publishing by providing that state institutions could not publish periodical publications. In the same year, the President of the Republic of Lithuania passed a decree “On the Formation of the Lithuanian State Information Policy Council” and an ad hoc council was as-

signed to draft proposals to the President of the Republic, the Seimas and the Government “regarding state policy in the area of information [...]”. The document was drafted with regard to “the fact that the Lithuanian information competence had been increasingly determining the country's position in the global economic and political structure” and the market competition between Eastern and Central European countries. However, the Council did not develop its activities, because, depending on the change of political powers, respective documents were amended, followed by the change in the status of institutions implementing these documents: on 6 May 1999, Prime Minister Irena Degutienė signed the Republic of Lithuania Government Resolution “On the Setting up of the State Information Policy Coordination Commission and Approval of the Regulations Thereof” and formed a respective commission, yet this resolution was repealed by the Government's Resolution “On the Setting up of the Information Society Development Commission, Approval of the Regulations Thereof and Work Organisation” signed by Prime Minister Rolandas Paksas and dated 27 February 2001.

Having reviewed the sequence of this and other decisions, the author observes that the Lithuanian Government was moving towards commercial – state image projects which it was willing to acquire by way of procurement, although the structures of Lithuanian political power – the national parliament and ministries – employ not less than 130 public servants dealing with information and public relations. The author notes that the underlying question actually concerns the social problem of the provision

of information determined by the concept or, more precisely, philosophy of state security, rather than the precondition to create a favourable country's image in the world. What is actually important to the citizen is not only to formally evaluate the actions of political power, but primarily to get the answers required, i.e. to feel being provided with timely information (for instance, about a sudden lack of essential medications, sudden closure of a bank and other real or supposed threats). It is the task of the political system, instead of being solely the mission of the media. Having solved this task, the citizen would feel secure, at least more secure. Thus, information policy should be relevant to the legislator at least in terms of national security; the legislator should be suspicious of communication projects when these are developed and/or procured with the sole purpose of the formation of a favourable image by drawing a parallel between a country and an enterprise.

An attempt to form information policy and its objectives, started by the President's decree in 1996, has been abandoned. It is impossible to determine state information policy guidelines and consistency. However, it is possible to observe that information policy has been identified with public relations activities of state institutions.

In terms of the practical aspect of information policy, the legislator focuses on supplementing the Law on the Provision of Information to the Public (1996–2011), which is determined by the development of information technologies, rather than a conceptual notion of information and communication in modern society, based on social security and other criteria. The legislator should recommend to the Government to draft state information policy guidelines and organise discussions, which will then be followed by relevant Government's decisions.

Īteikta 2012 m. gegužės 13 d.